

מרן ה"חתם סופר"

נחלת ה'

מרן הגאון רבי יוסף חיים
זוננפלד זצוק"ל

מרן רבי מנחם מנדל
מסטרקוב זצוק"ל

על הפרשה

עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'

ידועים דברי הספרי בפרשתנו "ואבדתם מהרה, ושמתם את דברי אלה וגו'. אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינים במצות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים... הוא שירמיהו אומר הציבי לך ציונים וגו' אלו המצות שישראל מצויינים בהם".

וכתב ע"ז הרמב"ן (ויקרא יח, כה) "והנה הכתוב שאמר (דברים יא יז) ואבדתם מהרה ושמתם את דברי אלה וגו', אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות, ופירשו בהן כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ, כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'".

כלומר, הרמב"ן מוכיח מדברי הספרי שעיקר קיום המצוות, ואפילו מצוות שהם חובת הגוף, הוא דווקא בארץ ישראל, שהרי הפסוק מדבר על מצוות שהן חובת הגוף ולא חובת קרקע, ובכל אופן אומר על כך הספרי שעיקר קיומם בחו"ל אינו אלא מהטעם שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים.

ובאמת דברי הספרי מבוארים בפירוש בפסוקים רבים וכפי שנביא להלן: בפרשת ואתחנן (דברים ד, ה) נאמר: "ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר ציוני ה' אלוהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה". ומבאר הרמב"ן: "ואמר לעשות כן בקרב הארץ, להזהיר על כולם... או ירמוז שעיקר המצות כולן בארץ, כמו שרמזתי בסוד הארץ (ויקרא יח, כה)".

וכך מבאר ג"כ הגר"א (אדרת אליהו כת"י, והובא בחומש הגר"א שם): "שכל התורה, אף מצוות שאין תלויות בארץ, כולם לא ניתנו רק בשביל הארץ".

וכן נאמר שם (ד, יד) "ואתי צוה ה' בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשותכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה". ועוד שם (ה, כז) "ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם ועשו בארץ אשר אנכי נתן להם לרשתה". [וכן בדברים ו, א; יב, א כתוב אותו הלשון. וע"ע בספר יבנה המקדש להגר"ש ברעוודה זצ"ל (עמ' מג) שהביא מזוה"ק שמות (א, ב) "דלא הוו פקודי אורייתא חומרא למעבד (חמורים לקיימם) עד דעאלו ישראל לארעא". ומזוה"ק האזינו (רפו, א) "דהא כל פקודי אורייתא בארעא משתכחין"].

[וצריך להדגיש שבוודאי ישנו חיוב גמור מדאורייתא לקיים מצוות אף בחו"ל בכל פרטיהם ודקדוקיהם, אלא שאומרת על כך התורה שהתכלית של זה אינה תכלית עצמית, אלא בשביל שידעו לקיימם כשיחזרו לא"י. (וממילא אין מקום לקושיא שהובאה בספר דברי אליהו מדברי הגמ' בקידושין (לו, ב) שמצוות שאינם חובת קרקע נוהגות אף בחו"ל, וכן קושיות דומות, שבאמת דברי הספרי אינם סותרים לזה. וכבר העירו בחומש הגר"א שקושיא זו שהובאה בשם הגר"א אינה מדבריו)].

תכלית המצוות בשביל הארץ

בדברי הגר"א בביאורו לשיר השירים (א, ג פ"ב) אנו רואים שלא רק שעיקר קיום המצוות הוא בארץ, אלא שכל התכלית היוצאת מקיום המצוות אינה שייכת אלא בארץ, וכך הוא כותב: "ומפני שנפשותיהם (- של העכו"ם) יותר גבוה, שהוא מן השמים, והם על הארץ רחוק משרשם... מה שאין כן אנו בני ישראל הסמוכים לארצנו ולשרשנו...".

דבר העורך

בפרשתנו נאמר הציווי "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך". בשביל לברך את הקב"ה על הארץ אשר נתן לנו, אנו צריכים להתבונן מה הם מעלותיה של הארץ ולדעת על מה אנו צריכים להודות, ואכן לפני שהתורה מצווה לברך את ה' על הארץ, היא מאריכה במעלותיה של הארץ. נתבונן קצת באותם פסוקים:

"כי ה' אלוהיך מביאך אל ארץ טובה; ארץ נחלי מים; עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר; ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון; ארץ זית שמן ודבש; ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם; לא תחסר כל בה; ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת".

ראשית, אומרת התורה באופן כללי שהארץ היא 'ארץ טובה'. ומבאר הגר"א (אדרת אליהו): "אירה טוב, יפה נוף, אקלים מזוג, משוש כל הארץ. היפך מה שאמרו המרגלים, שהוציאו דיבה רעה, ומה היא הרעה, ארץ אוכלת יושביה - אירה רעה".

לאחר מכן מאריכה התורה בשאר מעלותיה של הארץ, במימיה המשובחים, הנובעים מנחלים, מעינות ותהומות, בכך שגדלים בה מיני מזון ומשקאות משובחים; "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם" - כלומר לא תאכל פת חריבה כדרך עני ומסכן, שהרי מלבד החטה ושעורה שהוא לחם, יהיה לך גפן ותאנה ורימון וגו' ודבש תמרים שהם מתוקים (רשב"ם). "לא תחסר כל בה" - כל הגדל בה אינו גדל בחס רון אלא בשפע (חזקוני). הארץ הזאת עשירה גם באוצרות טבע, באדמה שלה ישנם ברזל ונחושת, שהם החומרים השימושיים ביותר לתעשייה. ניתן להתבונן עוד הרבה בפסוקי התורה ובמפרשיה לראות את מעלותיה של הארץ, וכמובן שבכל הדברים האלו ישנם רבדים נוספים ועמוקים יותר.

בתיאור מעלותיה של הארץ ישנם כמה ענינים, הראשון הוא מה שמאריכה התורה כאן, בשביל להודות להקב"ה, ולא להיות כפוי טובה על המתנה היקרה שהוא נתן לנו.

מלבד זאת ישנו צורך להתבונן בשבח הארץ, בשביל להיות קשורים אליה, וכמאמר חז"ל "אמר ר' לוי אמר לפניו (משה רבינו) רבונו של עולם עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ ואני אין אני נכנס לארץ, אמר לו הקב"ה מי שהודה בארצו נקבר בארצו ומי שלא הודה בארצו אינו נקבר בארצו, יוסף הודה בארצו מנין, גבירתו אומרת ראו הביא לנו איש עברי וגו', ולא כפר, אלא אמר כי גנב גנבתי מארץ העברים, נקבר בארצו מנין, שנאמר ואת עצמות יוסף אשר העלו מארץ מצרים קברו בשכם, את שלא הודית בארצך אין אתה נקבר בארצך, כיצד, בנות יתרו אומרות איש מצרי הצילנו מיד הרועים והוא שומע ושותק, לפיכך לא נקבר בארצו, כי לא תעבור את הירדן הזה". (דברים רבה פ' ב, ב ד.)

מבואר בדברי חז"ל שלא מספיק לגור בארץ, אלא צריך להיות קשור אליה. כאשר אדם נמצא באופן פיזי בארץ, אבל הוא אינו מרגיש קשור אליה והוא רואה את עצמו משתייך לחו"ל, הוא עדיין רואה את עצמו כשייך למקום ממנו הוא הגיע בעקבות הגלות, הרי חסר לו בכל הקשר שלו לארץ. יהודי צריך להרגיש קשור לארץ ישראל, וכפי שכותב הגר"א בפירושו לשיר השירים

(א, ג פירוש א): "כי ישראל לבדם נפשות מן ארץ ישראל והם דבוקים בה". וכך מבואר בפסוק (במדבר לו, ז) "כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל" וחזר הכתוב וכפל בפסוק ט: כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל, ופירש רבינו בחיי "כי האחד דבקות הגוף, והשני דבקות הנפשות". דהיינו שהאדם צריך להיות דבק בארץ בגופו ובנפשו. וכע"ז פירש רמ"ד וואלי (במדבר עמוד שנו"ש שנו).

משום כך צריך אדם להתבונן במעלותיה של הארץ ולחבב אותה, כדי להיות קשור אליה, ומהסיבה הזו מצאנו שהאמוראים חיפשו עוד ועוד דרכים כיצד לחבב את הארץ עד שהיו מתגלגלים בעפרה ומנשקים את אבניה כמבואר בגמ' בסוף מסכת כתובות, וכפי שכותב הרמב"ם (פ"ה ממלכים ה') "גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה. וכן הוא אומר (תהילים קב - טו) "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו".

*

אחד הדברים שאנו יכולים להתבונן בהם בענין הקשר שלנו, עם ישראל, עם ארץ ישראל, הוא השייכות שלנו אליה מצד מציאותינו, שהרי ידוע שהדומה מידבק בדומה, וכמו שאמרו חז"ל (ב"ק צב, ב): "כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו", וגם אנחנו עם ארץ ישראל בבחינת "דומה לדומה", שאנחנו "עם נסי", והיא "ארץ נסיית".

וכך כותב הגר"ר יצחק אייזיק חבר זיע"א (בספרו "יד מצרים" על הגש"פ בד"ה מתחילה עובדי ע"ז): "שלך ניתנה ארץ הקודש לישראל למורשה.. שכל מדינה מקבלת שפעה מן המזל והשר השולט בה, משא"כ ישראל שהם חלקו יתברך, ואין לשום שר ומזל שליטה עליהם. והטעם, כי אברהם אבינו ע"ה בטבעו היה עקר, ונמצא שלא היה לזרעו שום שורש ואחיזה במזל כלל. ולכן ניתן לזרעו ארץ הקודש למורשה, שגם היא אינה טבעית ואין לה אחיזה במזל, כמו שנאמר (דברים יא, יב) "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עיני וגו'".

בכך יש לנו קשר עם ארץ הקודש, כאשר אנחנו היהודים, המהות של מציאותנו היא נסיית, ששורה עלינו השכינה וההשגחה הפרטית, וכמו שאמרו חז"ל (יומא סט ב): "אלו הן גוראותי, שאלמלא מוראו של הקב"ה היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות".

ומאידך ארץ ישראל היא ארץ נסיית, וכפי שאנו רואים בימים אלו שאין מקום מוגן כמו ארץ ישראל, ורק עיוור אינו יכול לראות את ההשגחה הניסית שהקב"ה משגיח על כל ארץ הקודש ויושביה, ואע"פ שלצערנו עדיין איננו ראויים לניסים האלו, מ"מ הקב"ה ברחמי שומר עלינו, משום שארץ ישראל היא מקום ש"דרך הטבע" שלה היא ניסים, וכפי שכותב הגר"א (אסתר א, ב) שנס שבארץ ישראל אינו כל כך חידוש, [ולכן חנוכה אינו נס כמו פורים אף שהיה נס גדול].

*

וגם היסורים (החולפים) גורמים לקשר אותנו לארץ הקודש, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ה, א) "ארץ ישראל נקנית ביסורים", שכלול בזה שיסורי ארץ ישראל עושים קנין והתקשרות נפשית בארץ (עי' בספר 'דעת תורה' לר' ירוחם ממיר ח"ד עמ' קכד), וכמש"כ החזו"א (קובץ אגרות, ח"א סי' כ"ג) "העמל עושה קנין עולמי בנפש, כידוע".

וה"ר שיתקיימו בנו דברי ר' יהודה הלוי בספר הכוזרי (מאמר ה) "ובהערת בני אדם והתעוררותם אל אהבת המקום ההוא הקדוש, ינחץ הענין המיוחד שר גדול וגמול רב, כמו שנאמר: אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד, כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו, רוצה לומר כי ירושלים אמנם תבנה, כשיכספו בני ישראל לה תכלית הכוסף עד שיחוננו אבניה ועפרה".

בברכת התורה, העורך

ואל תתמה ע"ז כי משל הוא כי עבדי המלך נוטלים אספמיה שלהם מיד לחם חוקם, מה שאין כן אנו בני המלך, נותן המלך סכום עצום ליד המלכה והיא נותנת טרף לביתה, וא"כ אף שהעבדים מקבלים מיד המלך מ"מ הסברה נותנת שהבנים מקבלים יותר מובחר מהעבדים, כי משלחן גבוה קא זכו, ואמנם נותנת המובחר לבנים בוודאי, כן הוא הנמשל בין האומות לישראל, ולכן האומות אין צריכין למצוות כי יש להם בלאו הכי פרנסה בריח, אבל בני ישראל שמקבלים מן הארץ, והארץ לית לה מגרמה כלום (- אין לה מעצמה כלום), רק כשזורעין לתוכה אז נותנת, ולכן אנו צריכין למצוות".

דהיינו, הגר"א מבאר שקיום המצוות הוא בשביל לזרוע את הארץ ולקבל ממנה פירות, ועל כך מביא הגר"א משל מבני המלך, שאינם מקבלים את שכרם מיד המלך אלא המלך מביא לאמנם סכום עצום והיא קונה בו את צרכיהם, כך עם ישראל אינו מקבל את השפע מן השמים אלא מן הארץ ועי"ז הם מקבלים חלק יותר טוב.

עבודת אדם הראשון - לעבדה ולשמרה

לפני שנבוא לבאר את דברי הגר"א יש להביא מקור לדבריו ממה שנאמר בתורה (בראשית ב, טו) "ויקח ה' אלהים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה". ואמרו חז"ל (תיקו"ז נה) "לעבדה בפקודין (- במצוות) דאורייתא דעשה, ולשמרה בפקודין דלא תעשה". דהיינו, שתכלית המצוות הם בשביל לפתח ולשמור על הגן עדן.

והנה אמרו חז"ל (בפדר"א פ"כ): "גורש ויצא מג"ע, וישב לו בהר המוריה, ששער ג"ע סמוך להר המוריה". דהיינו ששם הוא מצא את התחליף המשני לג"ע. ובאיכה רבתי (פתיחות סימן ד): "אמר הקב"ה אדם הראשון הכנסתי אותו לגן עדן... אף בניו הכנסתי אותם לא"י". ומבואר שא"י היא במקום הגן עדן. וכך כותב השל"ה (שער האותיות אות קדושה) "וכשקלקל וגורש מגן עדן... נתן להם ארץ הקדושה שהיא מקודשת מעין קדושת גן עדן...". וממילא כמו בגן עדן כך בא"י, עיקר המצוות הם בשביל לפתח את הארץ. אמנם צריך להבין מה הכוונה שהמצוות מפתחים את הארץ ומדוע יש צורך בזה. ונבאר את הדברים באופן כללי.

בהשראת השכינה בארץ תלוי כל השפע

הדבר המרכזי בתורה הוא השראת השכינה, וכמו שנאמר (שמות כט, מה - מו) "ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלוקים. וידעו כי אני ה' אלוהיהם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני בתוכם". דהיינו שתכלית יציאת מצרים היא בשביל שהקב"ה ישכון בתוך עם ישראל.

ובהשראת השכינה בארץ תלוי כל השפע והברכה, וכל המעלות והשלמיות וכמו שמבאר הרמח"ל בארוכה (דעת תבונות סי' קס) שהשראת השכינה בארץ היא שורש כל החיות של הנבראים והיא זו שנותנת להם את כל צרכיהם, וכפי המדה שהשכינה שורה בארץ, כך יתרבה השפע לנבראים.

ויש לדעת שהצורך של השראת השכינה בארץ אינו רק משום שאנו נמצאים בארץ ולכן השכינה צריכה להיות קרובה אלינו, אלא שזה התכלית של הבריאה שהשכינה תשרה בארץ, ועיקר קבלת השכר לעתיד לבא הוא דווקא ע"י שהשכינה תשרה בשלימות בארץ, וכמ"ש הגר"א בהמשך דבריו שם: "ובזה (- במה שביאר הגר"א קודם שישראל מקבלים מן הארץ) מתורץ מה שהקשו כל הקדמונים מה שלא נאמר בתורה שכר עולם הבא, כי עיקר עולם הבא הוא להשיב הנשמה למקורה לדבק בשכינה, ובודאי יותר טוב מזה כשהשכינה דבוקה למטה כאשר היתה כוונת הבריאה כידוע, ושכר זה כתוב כמה פעמים בתורה עד אין מספר, 'ושכנתי בתוכם', '[והתהלכתי בתוכם]' ולא תגעל נפשי [אתכם]".

וזהו כוונת הגר"א שהמצוות ניתנו בשביל הארץ, דהיינו שע"י קיום המצוות השכינה שורה בארץ, ועי"ז בני ישראל יכולים לקבל בשלימות הראויה את כל השפע, הרוחני והגשמי, וממילא כל זה לא שייך אלא בא"י שבה יש השראת השכינה אבל לא בחוץ לארץ, ולכן בחו"ל לא שייך קיום המצוות אלא מהטעם שלא יהיו עליכם חדשים כשתחזרו.

מדברי חז"ל

אמר הקב"ה - חביבה עלי ארץ ישראל יותר מן הכל

ואין לך חביבה מכולם (- מכל הד' ברכות שבברכת המזון) יותר מברכת על הארץ ועל המזון שכך אחז"ל כל מי שאינו מזכיר בבהמ"ז על הארץ ועל המזון, ארץ חמדה וברית ותורה וחיים לא יצא ידי חובתו. אמר הקדוש ברוך הוא חביבה עלי ארץ ישראל יותר מן הכל, למה, שאני תרתי אותה, וכה"א (יחזקאל כ) ביום ההוא נשאתי ידי עליהם ארץ אשר תרתי להם, זבת חלב ודבש, צבי היא לכל הארצות, וכה"א (ירמיה ג) ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים.

אין חביבה כא"י

את מוצא כשהרג יהושע אותם המלכים, א"ר ינאי הכהן ששים ושנים היו שם, ל"א ביריחו ל"א בימי סיסרא כשהלך להלחם עם ישראל נהרגו אף הם עמו, למה שהיו מתאווים לשתות מים מן א"י, ובקשו מן סיסרא ואמרו לו, בבקשה ממך נבוא עמך למלחמה, כל מלך שהיה מבקש למלחמה היה משלם ושוכר פועלים בכסף שיעזרו אותו, אמרו לסיסרא, אין אנו מבקשין ממך כלום, אלא נבוא עמך בחנם, שאנו מתאווים למלאות כרסינו מן מים של אותה הארץ, שנא' (שופטים ה) באו מלכים נלחמו אז נלחמו מלכי כנען בתענך על מי מגדו, בצע כסף לא לקחו. להודיעך שאין חביבה כא"י.

אכנים את ישראל שהן חביבין עלי לארץ שחביבה עלי

א"ל הקדוש ברוך הוא למשה הן הארץ חביבה עלי, שנאמר (דברים יא) ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד, וישראל חביבין עלי, שנאמר כי מאהבת ה' אתכם, אמר הקדוש ברוך הוא אני אכנים את ישראל שהן חביבין עלי לארץ שחביבה עלי, שנאמר כי אתם באים אל ארץ כנען. במדבר רבה מסעי כג; מדרש תנחומא מסעי ה.

מעלת ספר יהושע על כל הנ"ך - משום שערכה של אר"י הוא

אמר רב אדא ברבי חנינא אלמלא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, שערכה של ארץ ישראל הוא. נדרים כב, ב.

המשבח את הארץ - זוכה לה

כיון שזכרו את ציון בכו געיה אחת ובכו, לכך נאמר בזכרנו את ציון. הטילו בהם כשדיים תילין תילין של הרוגים ואמרו, שירו לנו משיר ציון, אמרו להן, שוטי עולם, אילו שרנו לא גלינו מארצנו. [א.ה. שאילו היו משבחים את ארץ ישראל, ומשוררים עליה לפני ה', לא היו גולים ממנה]. תנא דבי אליהו רבה פכ"ח.

ישיבת ארץ ישראל שקולה ככל המצוות שבתורה

מעשה ברבי יהודה בן בתירה ורבי מתיא בן חרש ורבי חנניה בן אחי רבי יהושע ורבי יונתן שהיו יוצאים חוצה לארץ והגיעו לפלטום וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה 'וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החקים' חזרו ובאו למקומם אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה. מעשה ברבי אלעזר בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר שהיו הולכים לנציבים אצל רבי יהודה בן בתירה ללמוד ממנו תורה והגיעו לצידן וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה 'וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החוקים ואת המשפטים' אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה חזרו ובאו להם לארץ ישראל. ספרי ראה פיסקא פ.

מדברי רבותינו

ישוב ישראל בארץ ישראל - יסוד קיום העם

ובכאן שורש גדול מאד משרשי האמונה לא ידעו ולא יתבונן במקומו אלא מי שדעתו עמוקה. וזה שהיונתנו היום בחוצה לארץ מונים במלאכת העבור שבידינו יום טוב בשום פנים אלא מפני שבית דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוהו זה היום ראש חודש או יום טוב... אילו איפשר דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, חלילה לאל מעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מכל וכל, ולא יהיה שם בית דין ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ, הנה חשבוננו זה לא יועילנו אז כלום בשום פנים... כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.

ספר המצוות להרמב"ם עשה קנ"ג.

מעין קדושת גן עדן

בבריאת אדם שהיה קודש, ויניחה ה' בגן עדן, וכשקלקל וגורש מגן עדן ונתקן באומה ישראלית הנקראים אדם על ידי התורה, נתן להם ארץ הקדושה שהיא מקודשת מעין קדושת גן עדן, וכמו שכתוב ביחזקאל (לו, לה) 'הארץ הלזו הנשמה היתה כגן עדן'. ואף עתה בחורבנה, מכל מקום היא בקדושתה, והיא ארץ אשר ה' דורש אותה. וארץ העמים ארצם טמא, וכל ישראל אשר שם אין באפשרויות לתפלתם שיעלו למעלה, אם לא שישלחו תפלתם דרך ארץ הקדושה לירושלים, ומשם למקום קודש קדשים, כי זה שער השמים. זולת כמה מעלות טובות למקום הקודש הזה, ועל כן תנן בסוף כתובות (קי ב) הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין, הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין.

של"ה שער האותיות אות ק - קדושת המקום

היו מסכנים בעצמם לכנוס לא"י

הדירה בא"י מצוה גדולה, והרמב"ן מנה אותה בתרי"ג מצוות. ובספרי אמרו: שקולה ישיבת א"י כנגד כל המצוות וכו' וכבר הפליגו רז"ל ואמרו, שכל הדר

בא"י כאלו יש לו אלוה וכו', שרוי בלא עון וכו', כאלו קבור תחת המזבח וכו'. וחכמי ישראל היו מסכנים בעצמם לעבור נהרות כדי לכנוס לא"י וכו'. עכ"ל. תשו' תשב"ץ ח"ג סי' פר"ח.

סיכנתי עצמי לעלות לארץ חפצתי

והאיר ה' עיני שכלי אין זה אלא לקום ולעלות אל מקום חשבתי בו הוא מקום השכינה עיר הרמה עיר החביבה על אלהי עולם וממשלות עולם עליון ותחתון ואזרתי כגבר חלצי סיכנתי עצמי סכנות גדולות דרך מדבר באתי בו עד כי הביאני ה' פה עיר ליוארני יע"א לעלות דרך כאן לארץ חפצתי והצאתי ביושבי ארץ

הקדמה לספר אור החיים עה"ת

רצונו ית' שתתישב הארץ על ידי ישראל

"הן נודע דעת חז"ל כי בשעה שאין קללת ה' רובצת על ארצנו להיות שוממה, אז רצונו ית' שתתישב הארץ על ידי ישראל עמו, וכמו שמוכח דבר ה' ליצחק אבינו "שכן בארץ" ופירשו חז"ל ברבה "עשה שכונה בארץ, הוי זורע הוי נוטע הוי נציב", אע"ג שהפלטשים הושיבוהו לצרכם, ועדיין לא הגיעה השעה שינחלוהו זרע אברהם, מכל מקום היה רצון ה' שיעשה יצחק מצידי איזה מושב ושכונה לפניו.

והנה בעת החיה (- בתקופה הנוכחית) הננו שומעים דבר ה' ע"י מה שאנו רואים כמה סיבות מהמסבב ית' כי כך ברצונו שתתישב הארץ לאט לאט ע"י נדחי ישראל, והדבר מושכל שעלינו למלא אחר רצון ה' ית' בכל אופן שיזדמן לפנינו, אם בפעולה חומרית או בפעולה רוחנית, היינו להעיר ולהפיח רוח אהבת הארץ בקרב ישראל, ומי מישראל שזכה ה' להתיישב שמה ולעשות בה איזה ישוב מדיני, בעבודת האדמה או בחרושת המעשה או במסחר, יהיה יודע שכרוך מצוה ומילוי רצון ה' בזה ויקוה שכר טוב מאלוקי הארץ".

הסכמת הנצי"ב לספר ילקוט ארץ ישראל.

סיפורים ופנינים מדברי רבותינו

לא הסיח דעתו מארץ ישראל

אהבה ללא מיצרים וחיבה לזהות הגה מרן **החתם סופר** לארץ הקודש ושלל תכלית שלילה את הגולה. ואם כי כל ימיו חי בארץ העמים, לא הסיח דעתו ומחשבתו מארץ הקודש. אהבת ארץ ישראל, ישובה, וקיום המצוות התלויות בה, תופסים מקום נכבד בדרשותיו.

אחד המוטיבים הבולטים שלו: "כי אין עיקר קיום התורה והמצוות אלא בארץ החיים היא ארץ ישראל" (דרשות חת"ס ח"א, יח), ומאידך "הגולה והגלות מקור כל הצרות והתלאות – הגולה נקראת קבר כדכתיב בגאולה: 'בפתחי את קברותיכם עמי'..." כי בא"י יש חיים כפולים, ארץ ישראל גופא היא ארץ החיים, משא"כ בחו"ל נחשבים כמתים". ("תורת משה" מהדו"א, פר' וישב, ד"ה אל בני).

ועל אלה הבונים בתים ונוטעים כרמים בחו"ל כתב: "בחו"ל עלינו ללמוד מזקנינו גאוני בבל, שלא לבנות בתים ולנטוע כרמים... והבונה בית אבנים שלא לצורך, להרחיב לו משכנות בחו"ל ולהתיאש מן הגאולה, בכיוצא באלו הרי בנינו בסכנה, וה"ה המרחיב דעת ולבנות במקום שלא היה שם בית כדי להוסיף ישיבת חו"ל... כי היכי דאיכא מצווה בא"י בבתים טפי מדקלי משום ישוב א"י, הוא הדין בהיפוך בחו"ל..." (שו"ת חת"ס יו"ד קלח).

עליית תלמידי החת"ס לירושלים החלה בשנת תק"ץ, עם עלייתו של ר' משה זקס תלמיד מובהק לחת"ס, ממיסדי ובוני "בתי מחסה" והוגי רעיון ההתיישבות החקלאית בא"י. אחריו באו עוד תלמידים, שפעלו רבות לחידוש הישוב בירושלים, והקמת המושבות החקלאיות ברחבי הארץ...

החת"ס ארגן בהוגריה מפעלי תרומות שנועדו לחזק את הישוב בא"י ולתמוך בחלוצים שעלו להתיישב בה הכספים הועברו דרך אמסטרדם ששימשה אז צינור ראשי להעברת כספים לא"י.

רבי ישראל משקלוב שלרגל יסוד כולל הפרושים ביקר גם בפרשבורג, מספר ברשימותיו "שהגאון רבי משה סופר נעשה לי ולכוללנו אוהב נאמן". האיש על החומה ח"ב עמוד 102 – 106.

הקרבת על מזבח אהבת ציון כל מחמדי

גבורי כח חלוצי ובוני הישוב מסוגו של מורנו (ר' יוסף חיים זוננפלד) חיבבו את הארץ לא כשם שהאדם מחבב את ביתו או רכושו, אלא כל כולם היו אחוזים ודבוקים בה בכל נימי נפשם ונשמתם באהבה לזהות ארץ ישראל עד שמפניה נדחו ונתבטלו שאר האהבות והרצונות הטבעיות בנפשו של אדם. וחיבת ארץ הקודש הכשירתם להוות את אבני היסוד לחידוש בנין ארץ חמדתנו.

והרי אין לך אהבה כאהבת האב לבניו, עד שזו הפכה למשל: "כרחם אב על בנים". גם אהבה נאצלת וטהורה זו נתבטלה ביטול גמור מפני אהבת הארץ, כפי שזו מצאה את ביטויה מפי הגאון **רבי מאיר אוריבאך**, שזנח אחריו בשנת תרי"ט קהילה מפוארה בקאליש אשר בגאליציה ועלה לירושלים וכך הוא כותב בהקדמה לספרו אמרי בינה: "וזהב הארץ היא טוב, אין טוב כתורת ארץ ישראל, והקרבת על מזבח אהבת ציון וירושלים כל מחמדי, עזבתי את בני היקרים המופלגים ואחי ורעי ובחרתי לשבת גלמוד בד' אמות של הלכה בקודש". האיש על החומה עמ' 113 – 114.

מיחל ומצפה בכליון עינים מתי אוכל ליסוע לארה"ק

על כ"ק האדמו"ר הזקן **רבי אלימלך מנחם מענדל מסטריקוב** זי"ע מסופר: כל ימיו היה רבנו קשור בעבודתו של אהבה בכל נימי לבו

ונפשו לארה"ק וליושביה ולירושלים עיר הקודש בפרט, וככה מתבטא מאגרותיו אל אנ"ש היושבים באה"ק "...אחת שאלתי שאזכה לעלות לירושלים אמן"; "...מיחל ומצפה בכליון עינים מתי אוכל ליסוע לארה"ק אי"ה"; "אתם יושבים בירושלים ב"ה, מה זה אתה מכניע את עצמך לפני", אלו הם מעט מהתבטאויותיו של רבנו באגרות שלומים ששלח לחסידיו, בהם ניכרים היטב אהבתו וכיסופיו לארץ הקודש וליושביה.

באהבתו היוקדת לארה"ק אף ביקש בכל חפץ של מצוה שישלחו לו מארה"ק, כמו בשמן זית להדלקת נרות חנוכה ומצות לפסח, ואפי' שטריימל חדש ביקש שישלחו לו דווקא מארה"ק. פעם שמע אנשים משוחחים ביניהם בטרנויא אודות האקלים החם בא"י, מיהר רבינו והיסה בהם "חוששני שבדיבורים אלו אתם בכלל מוציאי דיבה על הארץ", ועובדא הוי בעת שישב בשולחנו הטהור בעיה"ק ירושלים, והביאו לפניו את פרי ה"סאברא" הגדל בארה"ק, מכיון שלא הכיר את הפרי אכלם רבינו כדרך גידולו בקליפתם המלאה קוצים, ולא היה ניכר עליו שום שינוי והתפעלות מרוב חביבותו לפירות א"י.

ביקורו בארץ הקודש

בשנת תרפ"ד נתקיימה משאת נפשו של רבינו, ובז' אדר דרכו רגליו על אדמת ארץ הקודש. זמן רב שהה רבינו בה עד סוף הקיץ, כשעיקר שהותו היתה בירושלים עיה"ק נקודת לבבו, ואף ביקר ביישובים רבים ברחבי ארה"ק.

ביקור מיוחד ורב רושם ערך רבינו בעיר "בני ברק" שהיתה בשבועות הראשונים לייסודה וראשית התישבותה. תושבי העיר יצאו לקבל את פני רבינו כשהוא מיסב לסעודה רבתי שערכו לכבודו, ומרעיף עליהם עידוד וחזקת רב על עמלם בכל עוז לשמור את שנת השמיטה כשעזבו כל אשר להם בפולין ועלו ארצה לקיים מצוות ישוב א"י.

את רחשי לבו וגודל שמחתו למראה עיניו אשר ראה, העלה רבינו מיד עלי אגרת שהשאיר בידיהם:

"בעזה"י יום ג' שנכפלו בו כי טוב לסדר "הנני נותן לו את בריתי שלום". פה העיר העתיקה "בני ברק" (מחוז יפו – ת"א). הנני בא בקידה והשתחויה, לספר תהלות ה' במזמור לתודה, ורב תהילה לנורא עליה, שזכיתי לעלות למעלה ולהיות בארצנו הקדושה בכל מקומות הקדושים, יהי שם ה' מבורך עדי עד. נתכבדתי להשתתף בהנחת אבן הפינה של העיר העתיקה 'בני ברק' המתחדשת עכשיו מאחינו עולי פולין, מאנשים מופלגים והחרדים לדבר ה'. נסעתי במכוון לפה לראות את התיסדות המושבה בני ברק, הנה ב"ה ראיתי ומצאתי את שאהבה נפשי ורב ששון ועונג היה לי ולשמחת לב כל יראי ה' וחושבי שמו לראות מקום קדוש הלז ברוח ישראל סבא על מי מבועי התורה והיראה כאשר היה עם לבבנו, וראשית מעשיהם שהמה שומרים תורת ה' ופקודיו על אופן היותר טוב ונאה, וכולם שובתים שנת השמיטה בכל מלאכת עבודת האדמה וגידוליה, ובעזרת ה' יפרסם על ידם כבוד שמים. והעולה על כולם הוא ביהמ"ד אשר בנו תיכף בבואם, והקול תורה נשמע שם על הרי יהודה וירושלים, וב"ה המה שוקדים על התורה והמצוות, זאת הביא שמחה גדולה בלבבי והנני מביע את ברכתי ל'בני ברק' שיעזור לכם השי"ת ותשרה השכינה במעשי ידיכם בשפע ברכה והצלחה. ובזכות זה אשר אתם 'בני ברק' מקיימים שנת השמיטה ככל משפטו וחוקתו, ישוטטו רבים לבקש דבר ה' ותרבה הדעת ויראת ה' ותכונן עיר הצדק ויבנה בה בית עולמים במהרה בימינו אמן". מופת הדור – מכון אוצר החיים ב"ב.